

Den återfunna gränsstenen vid Norby Helvete

UNO WESTERLUND

När Carl von Linné och hans lärjungar omkring 1750 noterade vad som växte i kärret Norby Helvete var ingen riktigt säker på om kärret låg inom Norbys, Ekebys eller möjligen Uppsala stads ägor för det fanns inga klara gränser här mitt inne i skogen, som främst användes som betesmark. Namnet säger dock att det nog räknades till Norby. Vid en lantmäteriförrättning 1787 sattes en sten upp där man bestämt att de tre ägo gränserna möttes. Då hamnade en stor del av Norby Helvete i Ekebys skogen där Gamla Eriksbergs villaområde vuxit fram från mitten av 1920-talet. Stenen har varit försvunnen men har återfunnits av den pågående studiecirkeln om Gamla Eriksbergs historia.

Linnés tid var en tid av framtidstro och stora förändringar. Över hela landet skulle jordbruket rationaliseras genom att brukarna fick sina åkrar och ängar mera samlade. Det räckte att en ägare i en by begärde skiftesförrättning för att den skulle komma

till stånd. När man skulle bestämma vilken skog som hörde till en by uppstod ofta tvister. Linné blev själv inblandad i en sådan när han 1758 köpt Sävja gård söder om Uppsala.

År 1772 var det dags att skifta Norby mellan de sex hemman som utgjorde byn. Att dela åkern klarade lantmätaren Jöns Sahlman av tämligen geschwint tillsammans med ägarna genom att följa en väl utprovad mall. Men när det kom till skogen och frågan om gräns gentemot granarna uppstod problem, särskilt gällde detta gränsen mot Uppsala stad. Av den karta som ritades framgår att Norbys anspråk åt uppsalahållet sträckte sig från nuvarande Skogsbergsvägen ända fram till en punkt någonstans mellan brandstationen och handelsträdgården i Rosendal och därifrån till den plats där Hörnstensvägen möter Tallbacksvägen och ett röse som fortfarande finns kvar.

Mot Norbys krav protesterade stadens

representanter med borgmästaren Petter Yckenberg i spetsen. I protokollet infördes en tämligen bombastisk argumentation mot norbybornas ”orimliga pretentioner” – helt värdig författaren, vars stilkonst uppmärksammats av Anna Maria Lenngren i en dikt om småstadsmiljö. På grund av borgmästarens protest fick det anstå med att dela upp skogen och en del äng.

Tio år senare drev stadens äldste i Uppsala på för att få en lösning på tvisten och efter förslag från akademiombudsmannen Duce var stadens styrelse, magistraten, öppen för att dela det omstridda skogsområdet med Norby.

När det efter ytterligare några år, den 13 augusti 1787, blev fråga om att slutföra skiftet av Norby och fastställa byns gränser hette lantmätaren Anders Lindman. Alla berörda eller deras representanter träffades liksom vid förrättningen femton år tidigare vid Håga bro. Det var sex företrädare för Norbys hemman och sexton som representerade angränsande marker. Efter att ha enats med de berörda grannarna om gränsen mot Flogsta och Ekeby kom Norbys och Stadens representanter överens om att gränsen dem emellan skulle börja där ”Staden, Norby och Ekeby råkas”. Ungefär var den platsen låg framgår av en anteckning i protokollet om att man inte kunde gå vidare ”förrän rätta stället vid det så kallade Norby Helvete bleve deciderat.”

Två månader därefter, den 13 oktober,

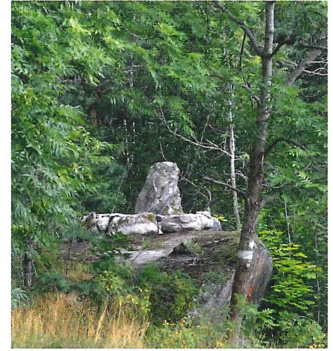
var dags att mötas på vägen mellan Uppsala och Norby ovanför kärret Norby Helvete, det vill säga ungefär där Skogsbergsvägen idag börjar. Där infann sig

- för Kungl. Akademien, som ägde tre hemman i Norby, akademiombudsmannen Samuel Christoffer Duce
- för Ekeby, som bestod av två frälsehemman, professorn och Linnélärjungen Johan Gustaf Acrel samt notarien Wigelius som företrädde riksråddinnan Stjernfeldt
- för Uppsala stad rådmännen Alm och Forsström,
- för stadens fattigmagasin, som hade ett hemman i Norby, notarien Carl Petter Rosling som bodde på hemmanet, samt handelsmannen Bonivier
- skattebönderna i Norby Thomas Danielsson, Birger Mattsson och Eric Jansson
- brukarna av Akademiens hemman i Norby Mats Olofsson, Erik Andersson och Anders Persson, samt de icke namngivna brukarna av Ekebys frälsehemman, det vill säga förutom lantmätaren femton intressenter.

Nu blev det åter långa diskussioner om hur skogen skulle delas, en rad åberopade märken besiktigades och underkändes i tur och ordning, men ingen ville ge med sig. Till sist var de tvistande mogna att acceptera lantmätarens förslag om att dela skogen i

Gränsstenen påträffades i närheten av Norbyvägen dit den troligen flyttats i samband med vägbygget.

Stenen på ursprunglig plats i augusti 2012.

tre delar i proportion till Stadens, Ekeby och Norbys skatt, men själva genomförandet måste anstå. Däremot fastställdes platsen där gränserna möttes, nämligen ”på höjden av ett berg sydost om vägen som går ifrån Norby till Uppsala” trots att där inte fanns tecken på något gammalt ”rör”.

På den platsen lades, enligt en beskrivning som är fogad till protokollet, en stenfoot av sex alnars diameter och i denna sattes en två alnar lång sten som i huvudsak var fyrsidig och uppåt ”rundaktig”. Stadsgränsen söderut markerades av stenens ”bästa flator”, gränsen norrut mellan Staden och Ekeby av dess runda sida samt västerut mellan Ekeby och Norby med en flat sida. Sidostenarna markerade de in- och utgåen-

de linjerna. Under ”hjärtestenen” fanns ett djupt hål i berget.

Under arbetet med boken Gamla Eriksberg – förr och nu, som kom ut 2010, påträffade vi en sten som stämmer perfekt med beskrivningen ovan (sid.14 i boken). Stenen låg vid Norbyvägen ca 60 meter åt norbyhållet från den punkt där de gamla gränserna möttes. Förklaringen bör vara att den flyttats och lagts åt sidan i samband med ett vägbygge, möjligen när Norbyvägen 1947 fick sin nuvarande sträckning från Skogsbergsvägen genom skogen till villaområdet Norby. Nu är stenen uppsatt på dess ursprungliga plats ”på höjden av ett berg” där den synas väl för alla som passerar efter Norbyvägen.

Källor

www.lantmateriet.se/historiska kartor

Lantmäteristyrelsens arkiv

– Bondkyrka socken, Norby 1-5, storskifte
1772 och 1787.

Hans Norman (red): *Linnés Sävja*, 2008.

Karl Warburg: *Ett bidrag till Sveriges litteraturhis-*
toria, 1887.

Bilder m.m. : [http://www.gamlaeriksberg.se/
DigitaltArkiv/index.html](http://www.gamlaeriksberg.se/DigitaltArkiv/index.html)

Uno Westerlund är initiativtagare till och ledare
för studiecirkeln Gamla Eriksbergs historia.